

VÁLEČNÍ ZAJATCI, PARTYZÁNI A CIVILNÍ OBYVATELSTVO VE VYBRANÝCH ROZKAZECH SLOVENSKÝCH VELITELŮ NA VÝCHODNÍ FRONTĚ (1941 – 1943)

OLDŘICH PEJS

PEJS, O.: War convicts, partisans and civilians in selected commands of Slovak Commanders in the east Front. (1941 – 1943). *Vojenská história*, 1, 13, 2009, p. 74–85, Bratislava.

The author focuses on some commands, directives, and rules of Slovak commanders and officers in 1941–1943, concerning the relations to military convicts, the security status in the besieged Soviet area, with the activity of partisans and the soldiers of the opposition movement and with the relationships to the general public. The author emphasizes the fact that throughout the course of such commands there came a turn into a harsh German approach towards the war strategy into those Slovak units. It was nothing but that approach that could force some individuals from the Slovak commanders and soldiers to their own drastic actions when performing their occupancy policy.

The author deals with: the Slovak approach towards the Soviet military convicts and the use of their workforce, then with the prevention of spying and sabotages as well as the approaches towards deserters and convicted air forces crew. The Slovak approach towards the general public is marked as ambivalent. A welcome treatment of Slovak soldiers was very much appreciated; their loyalty was much needed those days. There was a prevailing liquidation approach towards the Soviet partisan, however the performance of anti-partisan commands was yet hesitating and formal. Slovak soldiers more than often avoided the clashes with partisans..

Military History. Slovakia. World War Two. War convicts. Slovak Army of the Eastern Front.

Archivní fondy uložené ve Slovenské republice i v České republice obsahují přes četné skartace velké množství původního materiálu, který se váže k působení slovenských jednotek a vojáků za druhé světové války. Zdrojem našeho poznání o této dramatické době se mohou stát i rozkazy, nařízení a pokyny slovenských velitelů a důstojníků, kteří prošli nasazením v polních podmínkách na východní frontě, resp. na okupovaných územích tehdejšího SSSR. Válka nacistického Německa se stalinským SSSR zahájena v červnu 1941, již se Slovensko aktivně účastnilo na straně Německa jako vedlejší válčící strana, přinesla nezměrné utrpení všem obětem války – válečným zajatcům, rasově pronásledovaným, civilnímu obyvatelstvu. Ze strany německého politického a státního vedení a bezpečnost-

ních represivních složek získala tato válka vyhlazovací charakter. O kořistnických plánech Němců na okupovaných územích na Východě nebylo slovenským vojákům nic známo. Ke slovenským polním velitelstvím a jednotkám začleněným do německých vojenských svazků však směřovaly doslovené překlady rozkazů německého velení, popřípadě výtahy z nich, kterými se do slovenského polního vojska vnášel německý pohled na zajateckou otázku, bezpečnostní situaci na okupovaných územích, na působení hnutí odporu, resp. aktivity partyzánů a vztahu k civilnímu obyvatelstvu. „*Rozkazy od německého velitelstva treba vždy dať na vedomie veliteľom slovenských jednotiek.*“¹ Slovenské velení se do německých nařízení v poli nijak nevměšovalo, nebylo ale ani iniciátorem jejich obsahu. Velitelé slovenských jednotek často pod tlakem okolností, někteří však i z vlastní iniciativy, německé rozkazy dále rozpracovávali a přizpůsobovali konkrétní situaci svých podřízených, někteří postupovali čistě formálně a o dopad těchto rozkazů se dále nezajímali.

Nelze však přejít bez povšimnutí, že krutý bojový duch impozantního střetu totalitních velmocí umocněný neznámými reáliemi východního bojiště a válečnou propagandou přivedl jedince z řad slovenských velitelů k vlastním drastickým krokům zaměřeným vůči skutečným i domnělým nepřátelům slovenské, resp. německé branné moci. Válka na Východě byla slovenské veřejnosti prezentována jako křížové tažení vyspělých a civilizovaných národů proti největšímu nepříteli lidstva – bolševismu za záchranu křesťanstva, národa a národní cti.² Ústředna státní bezpečnosti v pokynech z 26. června 1941 k předběžné cenzuře tisku nařídila komentovat tento boj jako zápas Evropy za svobodu národů a za zajištění svobody náboženského života a soukromého majetku, jako součást velké války vedené Velkoněmeckou říší za záchranu největších lidských hodnot.³ Ministr národní obrany a velitel armády gen. Ferdinand Čatloš ve svém armádním rozkazu z 24. června 1941 poukázal, že vítězná německá armáda a po boku s ní armády spřátelených států a mezi nimi slovenská armáda postavily ocelovou zeď proti smrtelnému nebezpečí ohrožujícímu celou Evropu a její civilizaci – rudému bolševismu, který chtěl nad ní uplatnit moc židovských rudých komisařů. V tomto boji jde o to, aby „*sme si vieru slobodne vyznávať mohli, aby sme zabezpečili trvanlivý pokoj pre náš národ, čo i nám i celej Europe prinesie požehnanie práce, blahobytu a šťastia.*“⁴

V prvních dnech východního tažení padly do slovenského zajetí menší či větší skupiny sovětských vojáků a polovojensky oblečených osob.⁵ Pplk. gšt. Štefan Tatarko jako náčelník štábu armády nařídil 6. července 1941 jednotný postup pro odsun sovětských vojáků, které zajaly slovenské jednotky v boji. Bojový sled odsunul zajatce na velitelství pluku a ten se postaral o jejich následný odsun na velitelství vyšších jednotek s tím, že pobyt zajatců v bojovém pásmu neměl být protahován zbytečným výsledkem u jednotek. Teprve velitelství vyšších jednotek po provedeném výslechu roztrídila zajatce na osoby ukrajinské národnosti a na osoby ostatních národností sloužících v Rudé armádě. Takto rozdělení zajatci se pře-

1 Vojenský historický archív Bratislava (dále jen VHA), f. Vyššie veliteľstvo 1, šk. 61, Veliteľstvo Ladislav č.j. 101.176 Taj./1.oddel.1941.

2 KATREBA, Z.: Beštia z východu : Ťaženie proti ZSSR v slovenskej štátnej propagande. In: Bystrický, V. – Rogulová, J., (eds.): *Storočie propagandy : Slovensko v osídľach ideológií*. Bratislava : AEP, 2005, s. 142-145.

3 CHREŇO, J.: Z fašistických črt tzv. slovenského štátu. In: *Sborník archívnych prací*, 11, 1961, č. 2, s. 59–60, Dok. č. 40.

4 *Slovenské vojsko*, 2, 1941, č. 13, s. 203.

5 Čatloš schválil před zahájením východního tažení služební předpis Príručka 2 – Ženevské dohody, 1941, který obsahuje slovenský překlad Dohody pro zlepšení osudu ranených a chorých vo vojne zo dňa 27. júla 1929 a Dohody o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami zo dňa 27. júla 1929. Uveřejněn in: *Vestník vecný MNO*, III, č. 7, čl. 51, Ženevské dohody, príručka 2 – vydanie, MNO č.j. 31.331/II-7.oddel.1941 zo 16.6.1941.

dávali do armádní sběrný zajatců zřízené u 2. oddělení polního armádního velitelství (krycí jméno Ladislav) až do doby, než bylo zřízeno etapní velitelství. Po zřízení etapního velitelství (krycí jméno Koloman) se odesílali po výsledku příslušníci mužstva a poddůstojníci přímo etapnímu velitelství a důstojníci a starší poddůstojníci na 2. oddělení polního armádního velitelství za účelem dalšího výsledku. Etapní velitelství mělo zajatce neukrajinské národnosti a nespolehlivé Ukrajince a Židy odsunout do zázemí na Slovensko, odkud měli být přidělováni na polní práce do rodin příslušníků slovenské armády, kteří zajali nepřitele. Spolehliví zajatci ukrajinské národnosti měli pracovat v etapě a do zázemí se neodsunovali.⁶

Základní směrnice ke zřízení a dislokaci polních sběrů zajatců a k odsunu zajatců obsahovaly všeobecné operační rozkazy velitelství armády, pod kterými byl podepsán pplk. gšt. Karol Pekník jako podnáčelník štábu armády. Válečných zajatců se týkaly i zvláštní rozkazy (osobitné rozkazy) velitelství armády, které vydával gen. Ferdinand Čatloš jako velitel armády. Uvedme Osobitný rozkaz č. 51 z 10. července 1941, ve kterém Čatloš nařídil zadržet bývalé sovětské vojáky bez rozdílu národnosti, i když jde v mnoha případech o vojenské osoby ve stejnokroji s civilní čapkou, a předat je do zajateckých táborů (bez ohledu na to, zda jde o slovenské nebo německé zařízení), nebo Osobitný rozkaz č. 55 z 16. července 1941, ve kterém Čatloš nařídil přijmout okamžitá opatření ke znemožnění sabotážní činnosti sovětských parašutistů a k jejich zajetí.⁷ Zajatců získaných při bojové činnosti však byl malý počet, většinou se proto jednalo o vojáky rozprášených jednotek Rudé armády zadržené v týlu, nebo o zajištěné osoby, často v civilním oblečení, které se před vypuknutím války podílely na stavbě vojenských objektů. Náčelník štábu 2. divize pplk. gšt. Ján Krnáč 12. července 1941 upozornil: „*Pri privádzaní a odvádzaní (odeskortovaníu) týchto [zběhlých Ukrajinců ze sovětských jednotek] je vidieť veľmi dojemné scény pri stretnutí sa otcov s malými deťmi apod. Je nebezpečie, že ukrajinské obyvateľstvo, ktoré v slovenskom vojakovi videlo predovšetkým svojho osloboditeľa, bude si tento svoj dojem korigovať v náš neprospech.*“⁸ Čatloš však nařídil považovat tyto zajištěné jednotlivce za vojenské osoby a jednat s nimi jako s válečnými zajatci. V druhé polovině července 1941 byla část těchto osob odsunuta do německých zajateckých táborů a část propuštěna. Gen. Anton Pulanich v zastoupení Čatloše 25. července 1941 rozhodl: „*Civilisti, ktorí sú bezvadní Ukrajinci a ktorí boli sovietskou armádou upotrebení k dopravným službám (povožníctvo), môžu byť prepustení na slobodu. Vojaci, príslušníci ukrajinskej národnosti zostanú aj naďalej zajatí.*“⁹ K přesunu sovětských válečných zajatců do zázemí na Slovensko prakticky nikdy nedošlo.¹⁰

Od pozdního léta 1941 se odsun sovětských vojáků zajatých slovenskými jednotkami na východní frontě prováděl výhradně do sborových sběrů zajatců, resp. zajateckých táborů německé armády. Slovenská strana to odůvodnila tím, že slovenské polní jednotky podléhají německému velení. Pplk. pěch. Ondrej Zverin jako velitel motorizovaného pěšího plu-

6 VHA, f. MNO, Spisy důvěrné, šk. 472, Velitelstvo Ladislav, Domáci rozkaz č. 9, 6.7.1941, čl. VIII, *Zajatci – postup pri odsune*; Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Sbírka dokumentů armády Slovenské republiky 1939-1945 (dále jen VÚA – VHA, f. Sbírka), šk. 83, fasc. 39-23-83, Velitelstvo Ladislav č.j. 6030 Dôv./2.odd.1941.

7 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, fasc. 1/9-13-1, Velitelstvo armády č.j. 107.147/Taj.3.odd.1941; dále fasc. 1/9-18-1, Velitelstvo armády č.j. 107.226/Taj.3.odd.1941.

8 VÚA-VHA, f. Sbírka, šk. 80, fasc. 39-14-80, a.j. 55-37-4, Velitelstvo 2. divízie č.j. 3672 Dôv./2.odd.1941.

9 VÚA-VHA, f. Sbírka, šk. 80, fasc. 39-14-80, a.j. 55-37-3, Armádné velitelstvo č.j. 6237 Dôv./2.odd.1941.

10 K tomu blíže srov. PEJS, O.: Slovenská armáda a sovětsí váleční zajatci v létě 1941. In: *Vojenská história*, 8, 2004, č. 4, s. 39-43.

ku 20 upozornil 11. září 1941 všechny podřízené jednotky, aby vykonávaly přísnou kontrolu zajateckých kolon, které pochodují bez německého dozoru, a civilistů potulujících se bez cíle. Všichni civilisté, kteří se potulují za frontou a u kterých je důvodné podezření, že jde o sovětské („ruské“) vojáky, kteří zběhli, musejí být zadrženi a považováni za válečné zajatce a odevzdáni nejbližšímu německému velitelství (orstkommando). Zverin nařídil, aby polní a vnitřní stráže legitimovaly každou podezřelou potulující se civilní osobu, nemá-li průkaz a její totožnost nelze na místním úřadě zjistit, předat Němcům.¹¹ Zverin vydal 13. října 1941 i zvláštní rozkaz *Opatrenia pri zachádzaní s partizánmi*, ve kterém znovu upozornil na potulující se „trestance“, kteří nevlastní žádný průkaz. Zakázal vydávat sovětským („ruským“) zajatcům jakékoliv průkazy a zadržené „trestance“ předat nejbližšímu německému velitelství nebo do německého zajateckého tábora.¹² Dále 12. října 1941 podřízeným jednotkám nařídil, aby hlásily ihned velitelství pluku zajetí každého politického komisaře Rudé armády.¹³ Mjr. pěch. Jozef Husár jako velitel motorizovaného pěší pluku 21 upozornil 22. listopadu 1941 na sabotážní činy válečných zajatců a uvedl, že německými velitelstvími byly zjištěny krádeže ve skladištích a při prohlídce zde zaměstnaných válečných zajatců byl u jednoho z nich nalezen výbušný materiál k sabotážním činům. Zajatec byl na místě zastřelen.¹⁴ Pplk. pěch. František Stojan jako velitel motorizovaného pěšího pluku 20 nařídil 18. května 1942 v souvislosti s akcí letáků s výzvami k přeběhnutí sovětských vojáků, aby jednotky zasazené v obranné linii vynaložily všechno úsilí na získání zajatců nebo přeběhlíků z průzkumných hlídek nepřítele, neboť každý nepřátelský voják je cenným zdrojem zpráv pro velitele jednotky.¹⁵ Mjr. pěch. Walter Domes jako velitel I/20 praporu proto 18. května 1942 nařídil sestavení úderných skupin s cílem zabránit výzvědné činnosti nepřítele a k získání zajatců z průzkumných hlídek nepřítele, nebo v krajním případě vlastním výpadem.¹⁶ Pplk. gšt. Ladislav Lavotha jako náčelník štábu Rychlé divize (RD) vydal 7. července 1942 pokyny zpravodajským důstojníkům *Rudá propaganda k zosilneniu odporu u frontových jednotiek*, ve kterých upozornil, že rudoarmějcům u frontových jednotek se neustále vtlučká do hlavy, že zajatci jsou Němci mučeni, nedostávají jídlo a jsou odstřelováni, zejména komunisté. Navzdory tomu se v Rudé armádě nepřetržitě verbuje za vstup do komunistické strany a členové strany a komsomolu jsou systematicky rozdělováni do všech jednotek. Lavotha zdůraznil, že se členy [komunistické] strany se zachází jako s válečnými zajatci a nezakládá se na pravdě tvrzení, že jsou váleční zajatci – komunisté odstřelováni.¹⁷ Pplk. gšt. Emil Novotný jako nový náčelník štábu RD dal 24. srpna 1942 na vědomí v plném znění rozkaz velitelství německého XLVII. armádního sboru *Zaobchádzanie so zajatcami a s civilným obyvateľstvom*, ve kterém je uvedeno, že je nelidské odstřelovat vzdávající se nepřátelské vojáky. Zastřelit lze pouze bojující civilní osoby a nepřátelské vojáky, kteří vztyčením bílé zástavy chtějí k sobě přivábit protivníka, aby na něho posléze mohli zahájit palbu. Musí se dbát na to, aby roztroušené a ještě se bránící jednotky nepřítele nejednaly v rozporu s mezinárodním právem, ale zároveň musejí být bezpodmínečně dodržovány rozkazy a nařízení o zacházení s válečnými zajatci, neboť ten, kdo jedná proti směrnicím

11 VHA, f. RD, šk. 111, Důvěrný rozkaz č. 13, 11.9.1941, čl. 5/pob.

12 VHA, f. RD, šk. 111, Zvláštny rozkaz č. 54, 13.10.1941, čl. 10.

13 VHA, f. RD, šk. 111, Důvěrný rozkaz č. 27, 12.10.1941, čl. 6/pob.

14 VHA, f. RD, šk. 135, Denný rozkaz č. 41, 22.11.1941, čl. 7.

15 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 107/42.

16 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 108/42.

17 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 151/42.

o zacházení s válečnými zajatci, vzbuzuje u nepřátelských vojáků nechuť a bázeň ke vzdání se a tím podporuje nepřátelskou propagandu a kazí dobrou pověst o spojeneckých armádách.¹⁸ Mjr. pěch. Vítazoslav Šupák jako velitel pěšího pluku 20 však musel 16. září 1942 v souvislosti s výše uvedeným rozkazem upozornit, že 12. září 1942 se stal případ, kdy dva sověšští („ruští“) vojáci, kteří přišli dobrovolně s výzbrojí k 2/11 dělostřelecké baterii, byli při eskortování zbiti do krve a byla jim odebrána výstroj (pláště, boty, přikrývky). Šupák poukázal na rozkaz velitelství RD, ve kterém je nařízeno ponechat zajatcům při odsunu šatstvo a ostatní součástky výstroje a chybějící šatstvo a chybějící součástky výstroje se jim mají doplnit z výstroje padlých a zemřelých. Zároveň nařídil, aby všechny podřízené jednotky zaslaly jednou týdně písemné hlášení, že mužstvo bylo o těchto nepřístupnostech poučené a varoval, že v budoucnu proti každému provinilci zakročí a podá na něho trestní oznámení.¹⁹ Stot. pěch. Ludovít Kuchta jako velitel přezvědného oddílu RD seznámil 29. srpna 1942 podřízené s rozkazem velitelství RD, aby se jednotky po příchodu do nového ubytovacího místa postaraly o volbu starosty a aby všechny osoby, které sloužily v sovětské („ruské“) armádě a vrátily se domů, byly odeslány do zajateckého tábora. Každý velitel a důstojník byl činěn odpovědným za odsun a pochytní zajatců a rozprašenců ve svém obvodu.²⁰

Zvláštního zacházení se podle konkrétní vojenské situace dostalo příslušníkům sovětského letectva. Plk. pěch. Ondej Zverin jako velitel motorizovaného pěšího pluku 20 seznámil 10. října 1941 podřízené jednotky s rozkazem, ve kterém bylo stanoveno, že sověšští váleční zajatci z leteckého personálu nejsou zařazováni do pracovní služby, ale odesíláni do speciálního německého zajateckého tábora v okupovaném Polsku. Mezi tento letecký personál se počítaly i sovětské parašutistky, pokud nebyly považovány za partyzány (povstalce).²¹ Velitel přezvědného oddílu RD seznámil 25. května 1942 podřízené s rozkazem velitelství RD, ve kterém se nařizuje při přistání nebo nouzovém přistání nepřátelských letadel zajmout posádku a při přistání oddílů vysazovaných z letadel a při seskoku parašutistů nebo objevení se „tlup“ partyzánů tyto zničit, pronásledovat a zajmout.²² Mjr. pěch. Jozef Markančuk jako přednosta 2.oddělení velitelství RD vydal *Smernice pre chovanie sa príslušníkov slovenskej armády pri zajatí nepriateľských letcov a pri ukoristení lietadiel, prístrojov, máp a náčrtkov nepriateľskej leteckej jednotky*.²³ Plk. pěch. Pavel Kuna jako velitel Zajišťovací divize (ZD) seznámil 13. července 1942 podřízené jednotky s těmito směrnicemi a nařídil zachovat stejný postup i při zajetí nepřátelských vojáků, kteří by mohli být důležitým pramenem zpráv pro nadřízená velitelství.²⁴ Plk. gšt. Ján Golian jako náčelník štábu RD zaslal 25. května 1943 podřízeným jednotkám na vědomí a k provedení rozkaz německého vojenského velitele Krymu ke zlepšenému zacházení se sovětskými letci – přeběhlíky za účelem propagandy mezi sovětským leteckým personálem, ve kterém se za letce – přeběhlíky považují všichni příslušníci osádek letadel, kteří dobrovolně přistanou na území obsazeném německou armádou. Letci – přeběhlíci se nepovažují za zajaté nepřátelské vojáky, ale za pomocníky německé branné moci a zachází se s nimi jako s domorodými dobrovolníky, jsou vzati do péče, živení, ubytování, lékařsky ošetřeni, zůstávají jim osobní věci, obdrží kuřivo a alko-

18 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 199/42.

19 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 231/42.

20 VHA, f. RD, šk. 180, a.j. 314/42.

21 VHA, f. RD, šk. 111, Důverný rozkaz č. 25, 10.10.1941, čl. 2/pob.

22 VHA, f. RD, šk. 180, a.j. 237/42.

23 VHA, f. RD, šk. 65, Štábná rota.

24 VHA, f. ZD, šk. 3, fasc. 1/49, Rozkaz č. 85, 13.7.1942, čl. 740.

holické nápoje jako němečtí vojáci a nesmějí být fotografováni ani přechodně umístěni do zajateckého tábora. K výsledku jsou odesíláni k úřadu Luftwaffe. Proti letcům, kteří projeví nepřátelský postoj použitím zbraně, pokusem o útěk, nebo pokusem ničit letadlo, přístroje či dopravované dokumenty, se přísně zakročí (v rozkazu se eufemisticky hovoří o jejich odstranění), nebo se s nimi zachází jako s válečnými zajatci. K tomu Golian podřízeným jednotkám nařídil, aby letci – přeběhlíci nebyli podrobováni výsledku, ale odesláni za doprovodu (nikoliv eskortováni) na zpravodajské oddělení divize. Dále přikázal, aby při nouzovém přistání byla posádka zajata, dostalo se jí lékařského ošetření a byla rovněž dopravena na zpravodajské oddělení divize, odstavené letadlo mělo být stráženo. Golian však zároveň jednotkám nařídil, aby při přistání nepřátelských oddílů vysazených letecky, při seskoku parašutistů nebo při příchodu partyzánských band a tlup se s nimi bojovalo všemi prostředky a poplachem byly vyrozuměny i sousední jednotky.²⁵

Těživá válečná situace na východní frontě v zimních měsících 1941 vedla německé veliteli k intenzivnímu využití válečných zajatců jako otrocké pracovní síly. Slovenské jednotky strážily válečné zajatce vysílané ze zajateckých táborů na práce, nebo samy zaměstnávaly válečné zajatce v týlových službách, výjimečně v bojovém úseku. U slovenských polních jednotek byli zajatci přidělováni na pomocné práce např. k velitelství příslušné jednotky, k hospodářské správě, k automobilní správě, k proviantní správě, k vozatajstvu, a to jako řidiči trofejních vozidel, vozkové hipomobilních dopravních prostředků, při zásobování jednotek municí a proviantem, při stavbě cest, k práci ve skladech, v kuchyni, při čištění rajonů, péče o koně, nebo jako specialisté – opraváři zbrojního materiálu zejména trofejních vozů a strojů apod. Slovenští velitelé zejména dbali na zamezení šíření nakažlivých nemocí. Plk. pěch. Pavel Kuna jako velitel ZD vydal 19. prosince 1941 rozkaz *Obranná opatrenia proti nákaze škrvnitým týfom*, ve kterém zakázal využívání zajatců a civilního obyvatelstva k různým pracím v místnostech, kde jsou ubytováni slovenští vojáci, a pokud jsou využíváni na jiné práce tak zabránit zavšivení a provést lékařské prohlídky. Na závěr přikázal: žádný styk se zajatci.²⁶ Kuna s odkazem na tento rozkaz 2. února 1942 zopakoval, že používat zajatce ze zajateckých táborů k jakýmkoliv pracím slovenskými jednotkami je přísně zakázáno. Zajatci, které hodlají jednotky používat na různé práce, musejí být u příslušné jednotky trvale ubytováni ve zvláštních místnostech a být pod stálým lékařským dozorem.²⁷ Pplk. pěch. Martin Palkovič jako velitel pěšího pluku 101 přísně zakázal 19. června 1942 jakýkoliv mimoslužební styk se zajatci, jakož i postávání a bavení se s nimi. Zároveň seznámil podřízené jednotky s nařízením německého polního velitelství Žitomír, ve kterém je uvedeno, že poslední dobou se opakují útoky zajatců od pracovních jednotek a tito uprchlí zajatci jsou velkým nebezpečím pro jednotky a přísun, neboť se bez výjimky přidávají na stranu partyzánů. Jednotkám, které řádně zajatce nestráží, nebudou již dávány k dispozici pracovní jednotky válečných zajatců.²⁸ Při odvelení jednotky z východu do vlasti nebo do jiných obsazených oblastí bylo zakázáno brát s sebou válečné zajatce k jakémukoliv účelu a při opuštění východního území bylo povinností jednotek odevzdat válečné zajatce do nejbližšího zajateckého tábora.²⁹ Pplk. pěch. Ondrej Zverin jako velitel motorizovaného pěšího pluku 21 povolil podřízeným jednotkám 30. července 1942 používat válečné zajatce pouze

25 VHA, f. RD, šk. 109, a.j. 43/43.

26 VHA, f. RD, šk. 109, a.j. 66/41.

27 VHA, f. ZD, šk. 2, Důvěrný rozkaz č. 11, 2.2.1942, čl. 66 (nepřesně vyznačen jako čl. 65).

28 VHA, f. ZD, šk. 23, fasc. II/17, Zvláštny rozkaz č. 44, 19.2.1942, čl. 4 a čl. 10.

29 VHA, f. ZD, šk. 2, Důvěrný rozkaz č. 66, 14.7.1942, čl. 415.

k některým vyjmenovaným pracím: šoféři, kočí, nosiči apod. a ke každé pracovní skupině zajatců určit přiměřenou stráž.³⁰

Jako ukázkou otrocké podřízenosti německým rozkazům můžeme uvést německou směrnici o chování se k válečným zajatcům, kterou ve slovenském překladu i s německými reáliemi obdržely slovenské jednotky na východní frontě v létě 1942. Směrnice měla za cíl dostat z pracovní síly válečných zajatců v Německu co nejvíce užítku pro další vedení války. Již první věty nenechávají nikoho na pochybách, o co půjde: „*Válečné hospodárstvo si vyžaduje využitia všetkých pracovných síl. Preto sú váleční zajatci zaradení v plnom počte do služieb nášho hospodárstva.*“ Objevuje se zde proklamace, že zacházení se zajatci musí být přísné, ale korektní (!). Nevůle k práci bude potrestaná brannou mocí. Kdo s nimi zachází lépe než s německými pracovními silami, stává se zrádcem národní pospolitosti. Každé úlevy poskytnuté zajatcům ulehčují nepříteli špionáž a sabotáž, která je namířena proti nám a našemu [německému] národu. Nechybí zde dovětek: „*Každý Nmec sa musí riadiť pri styku so zajatcami týmito smernicami [...] Jednanie proti týmto nariadeniam bude prisne potrestané, lebo sabotuje takto vedenie vojny.*“³¹ Pplk. gšt. Emil Novotný jako náčelník štábu RD vydal 10. září 1942 rozkaz *Závady pri prepúšťaní zajatcov zo služieb-odstránenie*, ve kterém zakázal propouštění zajatců, které jednotky nepotřebují, přímo domů, ale nařídil jejich odeslání do zajateckého tábora.³² Mjr. pěch. Jozef Lehocký v zastoupení velitele pěšího pluku 20 proto podřízeným jednotkám 21. září 1942 zaslal v plném znění na vědomí a k provedení rozkaz velitelství německého XLVII. armádního sboru k pracovnímu využití válečných zajatců a civilního obyvatelstva, ve kterém se zakazuje propouštění válečných zajatců domů, a to i v případě, pokud přeběhlý zajatec byl zařazen k některé jednotce, která jej již za zajatce nepovažovala. Při případném ukončení pracovního zařazení zajatce u jednotky se tento odesílá do zajateckého tábora, který je jediný oprávněn případně zajatce propustit. Je potřebné, aby více práceschopných válečných zajatců bylo nasazeno jako pracovní síla v týlových oblastech nebo v zázemí a za tím účelem by měli být u jednotek nahrazeni civilními zaměstnanci. S přeběhlíky, Turkmeny a apod. (myšleni zřejmě příslušníci asijských národů SSSR) se pro odsun potřebné pracovní síly do zázemí však nepočítá.³³ Plk. pěch. Mikuláš Markus jako velitel pěšího pluku 20 nařídil 8. března 1943, aby zajatci byli poučeni chovat se bezvadně a vykonávat své povinnosti co nejsvědomitěji, jinak budou předáni Němcům. Zakázal potulování zajatců v době zaměstnání.³⁴ Stot. gšt. Štefan Murgaš jako náčelník štábu RD nařídil 12. března 1943, aby ti zajatci, kteří se dopustí nějakého přestupku nebo jsou neukázněni, byli odsunuti do německého zajateckého tábora.³⁵ Plk. gšt. Rudolf Pilfousek jako velitel ZD upozornil 7. července 1943 na případy, kdy se slovenští vojáci z obchodních důvodů potulují v blízkosti bazaru nebo zajateckého tábora, a zakázal každé jednání a styk se zajatci a Židy s tím, že provinilce příkladně potrestá pro výstrahu ostatním.³⁶ Pplk. gšt. Ján Golian jako náčelník štábu RD na rozkaz velitele RD plk. pěch. Pavla Kuny, který zjistil, že v řadách válečných zajatců jsou specialisté a odborníci z řady oborů, jejichž pracovní sílu a schopnosti nelze v poli náležitě využít, nařídil 7. května 1943, aby podřízené jednotky

30 VHA, f. RD, šk. 133, Denný rozkaz č. 84, 30.7.1942, čl. 9.

31 VHA, f. ZD, šk. 3, Rozkaz č. 98, 5.8.1942, čl. 824, Příloha – směrnice *Chovanie sa voči válečným zajatcom*.

32 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 223/42.

33 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 240/42.

34 VHA, f. RD, šk. 111, Důvěrný rozkaz č. 10, 8.3.1943, čl. 11.

35 VHA, f. MNO, Spisy obyčejné, šk. 566, fasc. 92 2/2, Velitelstvo RD č.j. 25.929/Dův.2.oddel.1943.

36 VHA, f. ZD, šk. 3, fasc. 1/50(a), Rozkaz č. 86, 7.7.1943, čl. 902.

provedly výběr mezi zaměstnanými válečnými zajatci, kteří jsou ochotni odejít pracovat na Slovensko. S přihlášených zajatců měli být vybráni zdraví, tělesně zdatní, duševně vyspělí a po stránce politicko-bezpečnostní naprosto spolehliví jedinci, kteří se podrobí lékařské prohlídce a dostanou posudek a doporučení od velitele jednotky.³⁷ Nejvyšší rada obrany státu této iniciativě nedopřála sluchu a zaujala negativní stanovisko k příchodu sovětských zajatců do zázemí na Slovensko. Vyjádřeno slovy MNO: „*Inak prax sa vyvinula vo veci vojenských zajatcov pri slovenskom vojsku tak, že všetkých zajatcov v poli odovzdávame nemecským vojenským orgánom a na území Slovenska MNO samo nemá nijaký záujem, aby zajatci tu zostávali.*“³⁸

Slovenské polní jednotky na obsazeném sovětském území plnily jak bojové úkoly, tak úkoly policejně-bezpečnostní, strážní a týlové služby. Charakter války proti SSSR vedl k naprostému odklonu od humanizace všech stránek uplatňování okupační moci a k přijímání drakonických opatření vůči každému, kdo projevil ať zjevné nebo domnělé nepřátelství vůči německým kořistnickým zájmům.³⁹ Většinu slovenských vojáků rozhodně nebylo násilí vlastní. Jejich vztah k civilnímu obyvatelstvu lze označit za ambivalentní.⁴⁰ Odvíjel se od charakteru bojové činnosti, místa nasazení, podřízenosti konkrétnímu německému velitelství, aktivity velících slovenských důstojníků. Slovenští vojáci se pohybovali v neznámém prostředí a byli konfrontováni s projevy sovětské reality a mentality, které nerozuměli. Vstřícný postoj civilního obyvatelstva byl vítán,⁴¹ snahou zůstalo udržet minimálně jeho neutralitu.⁴² Vůči partyzánům převážil vztah likvidační, k plnění některých protipartyzánských rozkazů se však přistupovalo váhavě a formálně, slovenští vojáci se střetům nezdědky vyhýbali. Drakonický postup vůči partyzánům se často dotýkal civilního obyvatelstva, které tím nesmírně trpělo.⁴³ Fenomén partyzánského hnutí v SSSR, které mělo své lidové mstitelce, polovojenské skupiny, partyzánské oddíly, organizátorské výsadky, ale také zelené kádry, tak nelze zkoumat odděleně od postojů a chování civilního obyvatelstva.

Plk. gšt. Štefan Tatarko jako náčelník štábu armády nařídil 9. července 1941 dohled nad civilním obyvatelstvem, které zásobuje v týlu zanechané nepřátelské skupiny, poskytuje jim

37 VHA, f. MNO, Spisy tajné, šk. 25, MNO č.j.3684/Taj.I-1943; dále f. RD, šk. 109, a.j. 35/43.

38 Slovenský národný archív Bratislava, f. ÚPV 1938 – 1945, šk. 32/A, MNO č.j. 273.536-I/1-1943.

39 K tomu srov. sborník statí Gorzka, G. – Stang, K., (Hg.): *Der Vernichtungskrieg im Osten – Verbrechen der Wehrmacht in der Sowjetunion aus Sicht russischer Historiker*. Ost-West-Dialog 3. Kassel : kassel university press, 1999; ruské vydání *Istrebitel'naja vojna na vostoce : Prestuplenija vermachta v SSSR (1941-1944)*. Moskva : AI-RO, 2005.

40 Jako příklad uvedme, že pozitivní postoj slovenského velení v náboženských otázkách vůči civilnímu obyvatelstvu v létě 1941 byl vystřídán směrnicemi Adolfa Hitlera, které slovenské velení 23.10.1941 nařídilo používat podřízenými jednotkami jako vodítka. Hitler rozhodl, aby náboženská nebo církevní činnost civilního obyvatelstva nebyla ani podporována, ani jí nebylo bráněno, ale náboženská propaganda vůči civilnímu obyvatelstvu byla zakázána, stejně jako byla zakázána účast civilního obyvatelstva na polních vojenských bohoslužbách. VŮA-VHA, f. Sbirka, fasc. 39-20-82, Velitelstvo spojovacieho štábu, Důvěrný domácí rozkaz č. 1, 23.10.1941, *Chovanie sa vojska v náboženských otázkach voči civilnemu obyvatelstvu*.

41 „*Všetci velitelia sa starajú o udržanie dobrého pomeru k civilnému obyvatelstvu...*“ Osobitný rozkaz č. 1, 30.6.1941. MIČIANIK, P.: Vplyv náboženstva a ideológie na vzťahy slovenských vojakov a civilného obyvatelstva Sovietskeho zväzu v rokoch 1941 – 1943. In: *Politické vedy*, 4, 2001, č. 2, s. 34.

42 „... *príslušníci ZD [obmedzia] svoj osobný styk s civilným obyvatelstvom na minimum; pritom však zostane pomer medzi vojskom a civilným obyvatelstvom dobrý – korektný.*“ Osobitný důvěrný rozkaz č. 7, 8.9.1942. Tamže, s. 50.

43 „*Už ostré opatrenia a strach pred trestami, ktoré nasledujú musí obyvatelstvo zdržovať od toho, aby bandy podporovali alebo spolupracovali s nimi [...] Proti osadám, ktoré podporujú bandy nejakým spôsobom, budú obvyčajne nutné kolektívne opatrenia. Tieto opatrenia môžu byť podľa previnenia: zvýšené poplatky, odobranie častí, alebo všetkého dobytka, odoslanie práceschopných mužov na práce do Nemecka, alebo zničením celej osady ...*“ VHA, f. ZD, šk. 28, fasc. II/49, *Návod pre boj proti bandám na východe*, 11.11.1942.

civilní oblečení a podává jim zprávy. Jedná se o záškodnictví. Bolševici v civilu, schopní nosit zbraň, se považují za zajatce, ale pokud je podezření na záškodnictví, je nutno proti nim zakročit co nejpřísněji.⁴⁴ Tatarko zakázal 10. července 1941 odsun civilistů, žen a dětí, které zadržely slovenské jednotky, do zázemí, a nařídil podle druhu provinění jejich odevzdání do koncentračního tábora nebo příslušnému polnímu soudu.⁴⁵ Směr dalšího postupu udalo nařízení německého velitele týlového armádního prostoru Jih generála pěchoty Karl von Roques z 20. července 1941, které se zabývalo výkonem trestní soudní pravomoci slovenskými vojenskými soudy nad civilními osobami v obsazeném území. Podle výnosu Vůdce a nejvyššího velitele německé branné moci z 13. května 1941 mají být nepřátelské civilní osoby, které se dopustí trestných činů proti branné moci, buď vojenským oddílem ihned na místě nejkrajnějšími prostředky poražené, nebo, kde se to opomenulo, ihned předvedené před důstojníka, který rozhodne, zda mají být zastřelené. Při ústním vysvětlení k tomu výnosu bylo pro týlový armádní prostor Jih nařízeno odevzdat tyto osoby SS nebo SD. Gen. Roques z důvodu zachování jednotného postupu při zacházení s nepřátelským civilním obyvatelstvem za situace, kdy slovenské divize bojují ve svazku německé branné moci, nařídil, aby se též v týlovém armádním prostoru Jih obsazeném slovenskými jednotkami postupovalo podle výnosu Vůdce a nejvyššího velitele německé branné moci.⁴⁶ Gen. Anton Pulanich v zastoupení velitele armády na základě rozkazu gen. von Roques vydal 28. července 1941 *Rozkaz ohľadom prevedenia uzáveru a stráženia hraníc*, ve kterém nařídil ochranu západní hranice operačního prostoru (tzn. ochranu východní hranice okupovaného polského generálního gubernátu) před infiltrací utečenců a podezřelých osob, které se po zadržení odevzdávaly velitelství místní policie nebo bezpečnostní službě SD a zadržení váleční zajatci eskortovali vždy do nejbližší německé sběrný zajatců.⁴⁷

Mjr. děl. Ján Kallo jako velitel dělostřeleckého pluku 11 nařídil 26. července 1941 na rozkaz velitelství Rychlé brigády, aby byl zadržen každý podezřelý civilista, který prochází slovenská, resp. německá obyvatelská místa a přichází z území obsazeného „ruským“ vojskem, nebo by se chtěl dostat na území obsazené „ruským“ vojskem.⁴⁸ V plném znění se ke slovenským vojákům dostal rozkaz velitelství německé 17. armády, který se týkal uniformovaných žen Rudé armády, které budou zadrženy se zbraní v ruce nebo bez ní, a neuniformovaných ozbrojených žen; pouze uniformované ženy byly považovány za válečné zajatce, s neuniformovanými ozbrojenými ženami se nakládalo jako se zákeřníky.⁴⁹ Pplk. gšt. Viliam Talský v zastoupení náčelníka štábu armády na základě rozkazu velitelství německé 17. armády vydal 10. srpna 1941 *Pokyny pre boj proti Sovietom a poznatky o boj. prostriedkoch*, ve kterém nařídil, aby při výslechu zajatých sovětských vojáků (dobově „Rusů“) bylo zjišťováno, zda Sověti se zajatými německými vojáky nezacházejí v rozporu s mezinárodním právem, nebo je nezastřelili z důvodu, že jsou členy NSDAP či jiných nacistických organizací.⁵⁰

Ke slovenským vojákům se dostaly i další rozkazy velitelství německé 17. armády týkající se prvních partyzánských skupin a jejich pomoci ze strany civilního obyvatelstva („Boj pro-

44 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, Velitelstvo armády č.j. 107.122/Taj.3.odd.1941, *Súhrn poznatkov o skúsenostiach v posledných bojoch pri útokoch na lesné postavenia a bunkery*.

45 VÚA-VHA, f. Sbíрка, šk. 82, fasc. 39-20-82, Velitelstvo Ladislav, Důvěrný rozkaz č. 3, 10.7.1941.

46 VÚA-VHA, f. Sbíрка, šk. 81, fasc. 39-7-81, a.j. 55-53-3.

47 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, fasc. 1/2-17-2, Velitelstvo armády č.j. 107.285/Taj.3.odd.1941.

48 VHA, f. RD, šk. 155, Delostřelecký pluk 11, Denný rozkaz č. 16, 26.7.1941, čl. 7.

49 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 2, fasc. 2/18-3-4, Velitelstvo Koloman, Rozkaz č. 13, 29.7.1941, čl. 4; rovněž f. RD, šk. 155, Delostřelecký pluk 11, Denný rozkaz č. 17, 1.8.1941, čl. 11.

50 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, fasc.1/2-18-2, Velitelstvo armády č.j. 107.362/Taj.3.odd.1941.

ti utváraníu bánd“, „Zaobchádzanie s obyvateľstvom“), ve kterých se za zákeřníky považují rozprášení sovětsští vojáci v uniformě i v civilu, kteří se dobrovolně nepřihlásí nejbližšímu velitelství, aby mohli být odesláni do zajateckých táborů, stejně jako se za zákeřnictví považuje pomoc, kterou rozprášeným sovětským vojákům, parašutistům a partyzánům poskytuje civilní obyvatelstvo. „Obyvatelstvo má v nás vidieť osloboditeľov z pod bolševického jarma [...] Preto tento postoj obyvateľstva musí sa udržať, ba dokonca sa ovplyvniť tak, aby sa vyvíjal v náš osov [...] Proti bolševickým elementom každého druhu treba zakročovať s najväčšou pozornosťou a jej zodpovedajúcou rozvážnosťou.“⁵¹ Slovenští vojáci byli rovněž nabádáni, aby byli při rozhovorech s civilním obyvatelstvem opatrní a každé menší podezření nebo podezřelé chování civilistů, které by nasvědčovalo k záškodnictví vůči slovenským vojenským zájmům, hlásili nadřízeným.⁵² Pplk. pěch. Ján Černek jako velitel motorizovaného pěšího pluku 21 upozornil 4. září 1941, že mezi civilním obyvatelstvem je mnoho záškodníků, kteří se snaží navázat kontakty se slovenskými vojáky a infikovat je myšlenkami bolševismu. S velkou oblibou na city slovenských vojáků působí za použití různých národních hesel (všeslovanství, bratrství apod.). Nenápadným způsobem zjišťují nálady a smýšlení slovenských vojáků a tyto informace pak nejrůznějším způsobem zasílají do Moskvy. Černek nařídil, aby se mužstvo až na nejnnutnější případy vyhýbalo styku s civilním obyvatelstvem a každou podezřelou osobu ihned hlásilo.⁵³

Vlastní aktivitu vykazoval ve zvláštních rozkazech velitel RD plk. děl. Jozef Turanec a to především vůči první zárodkům partyzánského hnutí.⁵⁴ Uvedme jeho Osobitný rozkaz č. 3 z 17. srpna 1941 *Zásady v poli a v boji*, ve kterém nařizuje velitelům seznámit mužstvo se způsobem boje partyzánů, „Zároveň nariaďujem partizánov chytených v zákernom boji, na mieste odstrelit“⁵⁵ nebo jeho Osobitný rozkaz č. 10 z 27. srpna 1941 *Pokyny pre pobyt v ubytovacích priestoroch*, ve kterém v případě sabotáže ze strany civilního obyvatelstva nařizuje pachatele, bude-li chycen při činu, na místě zastřelit. Nebude-li chycen při činu, vzít z osady ležící nejbliže místu sabotáže rukojmí (Židy nebo místní představitele bývalého režimu) a vyhlásit, že budou zastřeleni, jakmile se sabotáž bude opakovat, „Hrozbu treba aj uskutočnit.“⁵⁶

Pplk. gšt. Alojz Ballay jako náčelník štábu RD vydal k zamezení špionáže, sabotáže a partyzánské činnosti 4. února 1942 rozkaz *Vyčistenie bojového pásma a zaistenie proti nepriateľskej výzvednej činnosti* k vyklizení úseku divize od všech přistěhovalců a nespolehlivých osob za stálé kontroly a registrace obyvatelstva, k zadržování všech osob, včetně žen a dětí (!), podezřelých ze špionáže a partyzánské činnosti, dále navrátilců z území obsazeného nepřítelem, kteří se automaticky považují za podezřelé ze špionáže. Těmto osobám hrozila při neuposlechnutí nařízení smrt zastřelením. Zadržené osoby se eskortovaly do zajateckých táborů, evakuované osoby se odesílaly pod vojenským dozorem za stanovenou čáru v týlu.⁵⁷ Ballay upozornil na masové nasazení agentů-vyzvědačů sovětské („ruské“) zpravodajské služby, která k tomu využívá všechny vrstvy obyvatelstva, a ve zpravodajských směr-

51 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 2, fasc. 2/18-9-3, Velitelstvo Koloman, Rozkaz č. 19, 8.8.1941, čl. 10.

52 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 2, fasc. 2/18-3-4, Velitelstvo Koloman, Rozkaz č. 13, 29.7.1941, čl. 5, *Zvýšená opatrnosť*.

53 VHA, f. RD, šk. 135, Denný rozkaz č. 18, 4.9.1941, čl. 8.

54 K charakteristice osoby Jozefa Turance na východní frontě srov. JAŠEK, P.: Generál Jozef Turanec. In: *Pamäť národa*, 4, 2008, č. 1, s. 8-17.

55 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, fasc. 1/12-2-1, Velitelstvo RD č.j. 2030/taj.3.odd.1941.

56 VHA, f. Velitelstvo armády, šk. 1, fasc. 1/12-5-1, Velitelstvo RD č.j. 2121/taj.3.odd.1941.

57 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 19/42.

nicích pro boj proti partyzánům a vyzvědačům 13. března 1942 nařídil, že této špionážní činnosti je možné čelit pouze zamezením jakéhokoliv civilního ruchu na frontě, nedůvěřivou kontrolou provozu za frontou a ostražitostí všech vojenských hodností jako je hlášením nebo zadržením všech podezřelých osob.⁵⁸ Nový náčelník štábu RD pplk. gšt. Ladislav Lavotha na doplnění rozkazu pplk. Ballaye z 4. února 1942 k vyčištění bojového písma a zajištění proti nepřátelské vyzvědné činnosti 28. března 1942 zakázal, aby se v obcích přijímaly cizí osoby, které se nehlásily u místního starosty nebo nemají povolení k pobytu. Rovněž zakázal opustit ubytovací místo bez povolení místního starosty ověřené posádkovým velitelstvím. Zopakoval, že osoby, které jednají proti tomuto nařízení, budou potrestané smrtí.⁵⁹ Plk. pěch. Pavel Kuna jako velitel ZD zaslal 8. března 1942 podřízeným jednotkám v plném znění rozkaz německého vojenského velitele Ukrajiny, ve kterém se upozorňuje na případy, kdy se partyzáni sami vzdali, prozradili místo působení spolubojovníků, potažmo je vydali do rukou německé branné moci. Jsou však případy, kdy partyzáni, kteří se sami vzdali, byli zastřeleni. Spolupráce těchto osob v boji s partyzány však může být velmi cenná, když jsou využity jako zvědové ve prospěch německé armády. Unáhlené zastřelení těchto osob v podobných případech není proto vždy účelné.⁶⁰

Gen. Jozef Turanec jako velitel RD nejostřeji vystoupil po partyzánském přepadu kolony od divizního družstva APH 23. srpna 1942. Nařídil každého partyzána chyceného se zbraní v ruce, nebo se zbraní ukrytou, na místě bez výsledku zastřelit. Pro výstrahu pověsit několik zastřelených partyzánů na frekventovaných místech při cestě s nápisem *Partizán*. Každá jednotka po příchodu do ubytovacího místa zajistí nejméně pět nejvýznamnějších rukojmí z řad obyvatel a rozhlásí, že bude-li v osadě nebo jejím okolí přepaden partyzány některý slovenský voják, budou rukojmí bez milosti popraveni. Každá jednotka zároveň dostala rozkaz pro tento případ sestavit již dopředu popravčí skupinu, která bude vyzbrojena trofejními sovětskými zbraněmi a střelivem. „*Kto po tomto upozornení nebude vedieť čo má s partizánmi urobiť, alebo privedie partizánov na SV divízie a nevyporiadať si to s nimi ihneď na mieste, proti tomu zakročím poľným súdom. Rovnako zakročím proti tomu, kto bude v prospech partizánov, poťažne rukojemníkov intervenovať.*“⁶¹ Důsledky nařízeného postupu se snažil zmírnit náčelník štábu RD pplk. gšt. Emil Novotný, který vydal 12. září 1942 rozkaz *Partizánska a špionážna činnosť*, ve kterém nařídil, aby odstřelování partyzánů prováděly jednotky pouze ve výjimečných případech, nakolik by nemohly být získány důležité výpovědi a při rychlém a nesprávném odsouzení by nálada místního obyvatelstva poklesla a obrátila se v náš neprospěch.⁶² Nutno však zároveň upozornit, že Novotný rozkazem z 28. srpna 1942 předal podřízeným jednotkám v plném znění rozkaz německého armádního velitelství, ve kterém je uvedeno: „*Očakávam, že v najbližšej dobe pochopí sa nebezpečie činnosti partizánov a že proti týmto budú urobené čo najprisnejšie protiopatrenia, ktoré dopomôžu k ich zničeniu.*“⁶³ Velitel dělostřeleckého pluku 11 na radiogram velitelství RD nařídil 14. července 1943 hlásit ihned důstojníky a mužstvo, které se dobrovolně přihlásí k příleži-

58 NÝVLTOVÁ, D. – ZDRAŽILOVÁ, V.: Popis archivního fondu Rychlé divize ve Vojenském historickém ústavu. In: *Historie a vojenství*, 1964, č. 6, s. 1020, Dok. č. 4.

59 Tamže, s. 1027-1028, Dok. č. 6.

60 VHA, f. RD, šk. 109, a.j. 26/42.

61 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 200/42.

62 VHA, f. RD, šk. 110, a.j. 225/42.

63 NÝVLTOVÁ, ref. 58, s. 1043, Dok. č. 16.

tostnému zasazení proti bandám. Podmínky: znalost lesa a otužilost. „*Poľovníkov na vysokú zver označte v poznámke.*“⁶⁴

Vybrané rozkazy slovenských velitelů a důstojníků na východní frontě přinášejí bezesporu formalizovaný pohled na bojovou činnost slovenských vojáků a plnění stanovených úkolů a pouze zprostředkovaně odrážejí skutečné postoje aktérů tehdejších událostí. Nicméně jsou reakcí na dobovou realitu a mají jeden společný cíl: ovlivnit jednání podřízených. Nás mohou vést k zamyšlení nad jednou významnou historickou událostí, kterou nepochybně druhá světová válka byla. Zároveň jsou schopny dosvědčit, nakolik se naplnila slova velitele armády gen. Čatloše: „*Vojaci! Uvedomte si veľkú svoju povinnosť k štátu a kresťanstvu a dokážte znovu celému svetu, že viete byť vernými spojencami a statočnými bojovníkmi, ktorí pripravia národu šťastnú, slávnú a večnú budúcnosť!*“⁶⁵

64 Tamže, s. 1055, Dok. č. 24.

65 *Slovenské vojsko*, 2, 1941, č. 13, s. 203, Armádný rozkaz, 24. júna 1941.